

צוות חשיבה דש"א

גדר הפרדה – השפעות סביבתיות

סיכום דיון 2/9/04

פתיחה – מטרות הדיון

הדיון מתקיים נוכח התממשות הגדר כישות מסיבית שיש לה בין שאר ההשפעות השפעות סביבתיות כבדות. מערך הגדר הוא גורם הקוטע רציפות שטחים פתוחים, מסכן את השמירה על מגוון המינים ומהווה גורם בעל נוכחות פיסיית בשל מתקני הגדר, הדרכים, מחנות הצבא, המעברים, מתקני ההבטחה והביטחון ושאר התשתיות הנלוות.

ההתייחסות אל הגדר הינה כאל עובדה קיימת שיש לקבלה ולהתייחס אליה ולא להתנגד לעצם הקמתה. הטיפול הסביבתי בגדר עד עתה הצטמצם לפעילות של מזעור נזקים בעיקר באמצעות שינויים קטנים של תוואי הגדר, טיפול נופי והעתקה של צמחים נדירים מהתוואי. דיון זה נועד ללימוד הפרויקט, לסקירה ראשונית של ההשפעות והסיכונים שהגדר משיתה על המערך הכולל של השטחים הפתוחים וערכיהם ולהעלאת רעיונות על הדרכים לצמצם את הנזקים וההשפעות השליליות של הגדר.

הדיון התמקד בנושאים הסביבתיים בלבד בשל חומרת ההשפעות על הטבע והסביבה ובשל העדר התייחסות מספקת לנושא עד עתה ונמנע במתכוון מהתייחסות לשאר הנושאים הקשורים לגדר ובהם היבטי אנושיים, היבטי ביטחון בהם מרבית לעסוק במסגרות אחרות. חוסר התייחסות לשאר הנושאים איננו מלמד על התעלמות או על נקיטת עמדה אישית או קבוצתית כלשהי לגביהם.

רקע

מערך הגדר

המתאר הפיסי והמרחבי של הגדר ותשתיותיו תוארו ע"י דני תירזה ראש מנהלת הגדר. עיקרי הנתונים:

- מערך הגדר הינו ברוחב 30-70 מ' כולל גדרות תעלה או מצוק ודרכים. האורך הכולל של הגדר יגיע ל 600-700 ק"מ מהם בוצעו עד עתה 200 ק"מ. במקומות שאין אפשרות להקמת גדר מוקמת חומה בגובה 2 מ'. סביב ירושלים 23 ק"מ חומה מתוך 84 ק"מ גדר. עלות הפרויקט כ - 7 מליארד דולר. מדובר בפרויקט גדול לאין שיעור מכביש 6 מבחינת ההיקף, עבודות העפר והעלות. בנוסף למערך הגדר עצמו יוקמו משני צדדי הגדר 27 טרמינלים של מעברי גבול, מחנות צבא, תצפיות, דרכי גישה ותשתיות נוספות.

- במסגרת המגבלות של בצוע הגדר יש התחשבות מירבית בדרישות למזעור נזקים לצורכי שימור טבע וסביבה ושיתוף פעולה עם רט"ג ומא"ס.

מזעור נזקים שוטף

הטיפול במזעור ההשפעות על הטבע והסביבה נסקרו ע"י דורון ניסים מרשות הטבע והגנים ומאיר מילר מהמשרד לאיכות הסביבה.

עיקרי הסקירה:

- צוות רט"ג עוסק במזעור נזקי הגדר בתיאום ושיתוף פעולה עם מנהלת ההקמה. מתייחסים אל הגדר כעובדה. מפעילים השפעה בשינויים אפשריים בתוואי, הקפדה על קווי דיקור מינימליים, צמצום פגיעה בטבע ובנוף ע"י מתקני גריסה, מחנות שירות לכלים, עודפי חציבה ודרכי גישה לצורך מזעור הנזקים הנופיים. הצוות מקדם פעולות לשיקום נזק נופי ועוסק בהנחיית חטיבת המדע של הרשות בהעתקה של צמחים מוגנים ובהתקנת מעברים לבעלי חיים (הייתה הסכמה למעברים בקוטר מירבי של 17 ס"מ).
- המשרד לאיכות הסביבה מעורב במניעה וצמצום מפגעי סביבה בעקבות הקמת הגדר ומתקניו כולל מחנות צבא ובכלל זה מטפל באשפה ופסולת מוצקה, שפכים, מפגעי רעש וכד'

השפעות סביבתיות

ההשפעות סביבתיות נסקרו ע"י דר' רון פרומקין וע"י דר' יהושוע שקדי וע"י המשתתפים בדיון. נקודות עיקריות:

- חלקים ניכרים של הגדר עוברים באזורי ספר גיא-ביולוגיים שמצטיינים בעושר מינים בכלל ומינים נדירים בפרט וידועים ברגישותם בשל עושר המינים, נדירותם ובשל התנאים האקלימיים של אזורי המעבר.
- מערך הגדר הוא מחסום למעבר בעלי חיים אשר יוצר נתק בין אוכלוסיות בעלי חיים ומקטין את אזורי המחיה שלהם וכולא אוכלוסיות בתאי שטח קטנים בין הגדר והבינוי שמסביבו בצורה שעלולה לסכן את קיום האוכלוסיות. המערך יוצר מחסום והפרעה גם להפצת זרעים והתפשטות צמחים.
- מערך הגדר קוטע את רציפות השטחים הפתוחים המצומצמים ומאוימים בלאו הכי. הקיטוע כולל חסימה של המסדרונות האקולוגיים הפתוחים שנותרו בין השטחים המבונים ובשל כך מהווה איום חמור ביותר למערכות האקולוגיות ומגוון המינים.
- מערך הגדר פוגע פיסית ישיר בשטח פתוח ערכי ורגיש באורך 700 ק"מ (!) ובהיקף של למעלה 100,000 דונם (כגודל שמורת הטבע בהר מירון!).
- מערך הגדר יוצר מפגע חזותי קשה בנוף.
- ההזזות התכופות של תוואי הגדר עד עתה וההזזות העתידות להתרחש מגדילות באופן משמעותי את הנזקים.

- מעברי בעלי החיים שהתאפשרו (בקוטר מירבי של 17 ס"מ!) הינם בבחינת לעג לרש ואין בהם פתרון לצרכים.
- תכנון הגדר מתבצע הרחק מעיני מוסדות התכנון והציבור ומידת ההשפעה של גורמי הסביבה מוגבלת למזעור חלק קטן של הנזקים.
- אין כל התייחסות של גורמי התכנון ומקבלי החלטות לנזקים הסביבתיים ולעקה שהגדר משיטה על השטחים הפתוחים והמערכת האקולוגית ולצורך להתחשב בהם בעת התכנון של שטחים פתוחים סמוכים או מרוחקים מהגדר.

דיון

הדיון נפתח ע"י אברהם שקד והשתתפו בו משתתפי המפגש.
להלן הנקודות העיקריות והמסקנות שהועלו בדיון.

מזעור נזקים

למרות שהדיון לא התמקד במזעור נזקים עלו בו היבטים בתחום זה הראויים לטיפול בנוסף לטיפול המתקיים בתחום זה ובהם:

- מעברים לבעלי חיים – המעברים הנעשים היום בהסכמת מבצעי הגדר הם קטנים עד כדי יחוד ואין בהם פתרון של ממש למחסום שיוצרת הגדר.
יש מקום וצורך להשאיר קטעים פתוחים לחלוטין בגדר בגודל שיבטיח אפשרות מעבר חופשי לבעלי חיים כולל בעלי החיים הגדולים.
אלוף (מיל) עוזי דיין ציין כי ניתן לקיים מעברים כאלה בגדר ולהבטיח את הביטחון בהם באמצעים אחרים.
מסקנה: יש צורך לבחון בדחיפות ובצורה מקצועית מהם מסדרונות המעבר החיוניים לבעלי חיים ולהגדיר את רוחבם המינימלי והרצוי, להעביר דרישה למעברים כאלה אל הגורמים המטפלים בגדר ולתאם איתם את מיקומם המדויק בהתחשב בצרכי הביטחון והאבטחה.

- תוואי הגדר – העברת הגדר לאחר הביצוע לתוואים חדשים גורמת נזקים קשים נוספים ומיותרים. הנחת העבודה המצערת שיש לנקוט היא כי הגדר תהיה כנראה עובדה שתלווה אותנו לאורך זמן רב ובכל מצב גיאופוליטי.
מסקנה: יש לשאוף לכך שתוואי הגדר יהיה קרוב ככל האפשר לתוואי הסופי בכל מצב פוליטי נתון.

שיקול כולל – שמירת השטחים הפתוחים וערכיהם

- שמירה על רציפות השטחים הפתוחים - למרות נוכחותה המסיבית, השפעתה כמחסום, והחשש לקיומה לזמן ארוך יש להתייחס אל השטחים הפתוחים משני צידי הגדר כאל רצף

אחד ואל הגדר כמחסום זמני שביום מן הימים ניתן יהיה להסירו או לצמצם את נוכחותו כמחסום.

מסקנות:

- יש לשמור מכל משמר על רציפות השטחים הפתוחים משני צידי הגדר
- אסור להתייחס אל הגדר כתשתית קשיחה שניתן להצמיד אליה בינוי
- תשתיות קשיחות המלוות את הגדר כמחנות צבא, מעברים ומתקנים אחרים יש להצמיד ככל הניתן לבינוי קשיח קיים ולא למקמם בשטח פתוח

מערכות התכנון

מערך השטחים הפתוחים בישראל ובשטחי הרשות הפלשתינאית מצומצם כבר עתה מעבר לכל נורמה הדרושה לשמירת טבע ורווחת האוכלוסיה. השטחים הפתוחים שנותרו נמצאים תדיר תחת איום חמור של בינוי ופיתוח המסכנים אותם ואת ערכי הטבע הנוף ומורשת התרבות הקיימים בהם. הגדר משיתה על השטחים הפתוחים שנותרו מגבלה חמורה נוספת המאיימת לפגוע בצורה קיצונית בהם ובערכיהם. המגבלה הנוספת שמשיתה הגדר מגבירה עוד יותר את מצוקת השטחים הפתוחים והופכת את השטחים הפתוחים שנותרו לנדירים עוד יותר ולכן ערכיים יותר וחשובים יותר מבעבר.

מסקנות:

המצוקה הנוספת המצטרפת למצוקת השטחים הפתוחים בשל השפעות הגדר חייבת לעמוד לנגד מקבלי ההחלטות בכל שיקול תכנוני שעניינו פיתוח ושימור ולקבל ביטוי בדרכים המפורטים להלן.

- יש שמור מכל משמר על שטחים פתוחים שנותרו (טבעיים וחקלאיים)
- יש להגדיל את מערך שמורות הטבע והגנים הלאומיים באמצעות תהליך מהיר של הרחבת שמורות קיימות והוספת שמורות חדשות
- יש לחזק את ההגנה על שטחים פתוחים ערכיים ורצופים באמצעות מערכת התכנון ותכניות המתאר ובאמצעות אכיפה קפדנית של חוקי התכנון והבניה
- יש לפעול להרחבה של מערך השטחים המוגנים ולחיזוק ההגנה עליהם בהקדם ובקדימות ראויה ולקיים את ההליכים במוסדות התכנון הארציים
- לצורך מענה על הנ"ל יש להתחיל לאלתר מהלך מזורז של הוספת שטחים מוגנים לתמ"א 8 בכלל ולשטחים המושפעים ישירות מהגדר בפרט
- בעת דיון בכל תכנית פיתוח בשטחים פתוחים במוסדות התכנון תידרש התייחסות למצוקת השטחים הפתוחים בכלל ולהשפעת הגדר ולחלופות פיתוח בשטחים בנויים
- יתאפשר דיון נוסף במוסדות התכנון בתכניות שטרם אושרו סופית בהם יש פגיעה חמורה במיוחד שלא נשקלה בדיונים בגין הוספת הגדר

- יש להתייחס לשמירת השטחים הפתוחים וצמצום הנזקים משני צדדי הגדר. בצד הפלשתינאי יש לעשות זאת הן עם גורמי הביטחון והן עם ארגוני סביבה פלשתינאים ובינלאומיים תוך הימנעות מוחלטת מעירוב שיקולים פוליטיים.

הצעה להיערכות

הערכת נזקים

יוקם צוות מומחים לצורך הערכה של הנזקים והמגבלות שהגדר משיתה על המערכת הביולוגית והאקולוגית, על מערך הנוף והמורשת התרבותית ועל הציבור ורווחתו. הצוות יכין תוך זמן קצר וקצוב סקירה ראשונית של הנזקים בפועל ובכוח שנגרמים בשל הגדר ומתקניה.

התמודדות עם הנזקים

צוות המומחים בצרוף מומחים נוספים מתחומי התכנון, המשפט והמנהל הציבורי יגבש המלצות להתמודדות עם הנזקים וצמצומם. הצוות יכין הצעה מפורטת של דרכים שיש לנקוט כדי לחזק את שמירת השטחים הפתוחים בכלל כדי לצמצם ככל הניתן את ההשפעות השליליות של הגדר על הטבע, המערכות האקולוגיות, הנוף והחברה בישראל. הצוות יגבש הצעות פעולה מעשיות אשר יוגשו במתכונת מובנית שתציע ותנסח את החלטות שיש לקבל, מי אמור לקבלן ותמליץ על דרכים מעשיות לקידום יישומן (תיק-כלי).

ועדת היגוי

כדי לקדם בפועל את המהלך יוקם צוות היגוי שיכין את מפרט ההצעה לעבודה על שלביה השונים וינחה את בצוע העבודה.

טיפול מיידי

במקביל לקידום העבודה יש לפעול מיידי בתחומים שלהלן, מעברי בעלי חיים - יש צורך דחוף לבחון בצורה מקצועית מהם מסדרונות המעבר החיוניים לבעלי חיים ולהגדיר את רוחבם המינימלי והרצוי, להעביר דרישה למעברים כאלה אל הגורמים המטפלים בגדר ולתאם איתם את מיקומם המדויק בהתחשב בצורכי הביטחון והאבטחה. תוואי הגדר - יש לשאוף לכך שתוואי הגדר יהיה קרוב ככל האפשר לתוואי הסופי בכל מצב פוליטי נתון.

משאבים - יש להיערך מיידי להשגת המשאבים הדרושים לביצוע העבודה. תכנון - יש לפעול באופן שוטף במוסדות התכנון להכרה בגדר ובהשפעותיה וליישום מסקנות מסמך זה.

סיכום: יואב שגיא